

dr. sc. Robin Harris

Predstavljanje knjige „Stepinac – His Life and Times“

autorov govor

Zagreb, 21. 10. 2016.

Ova je knjiga, kao što ćete vidjeti, na engleskome jeziku. Hrvatsko će izdanje uskoro izdati Školska knjiga. Vjerujem da će to biti dobro izdanje, baš onakvo kakvo i očekujemo od jedne renomirane hrvatske izdavačke kuće. Vjerujete, molim Vas, da je engleski jezik u ovoj knjizi koja stoji pred Vama puno bolji negoli moj jezik danas. Međutim, kao hrvatski državljanin, znam svoju dužnost! Govoriti hrvatski! Moram i hoću!

Duboko sam zahvalan poštovanom rektoru, veleučenom Željku Tanjiću, ujedno i mom dobrom prijatelju, koji ne samo što je organizirao predstavljanje moje knjige *Stepinac – His Life and Times* već što je i prihvatio velik rizik te me zaposlio kao predavača na ovome uvaženom sveučilištu. Za sada sve prolazi bez protesta studenata. Također, srdačno zahvaljujem i Suzy Obrovac Lipar. Zahvaliti želim i njegovoj eminenciji uzoritom kardinalu Bozaniću i preuzvišenom biskupu Šašku. Njihova mi je podrška bila iznimno važna. U mome radu velikodušno me savjetova i profesor Jure Krišto. Dr. Stjepo Bartulica je pak nadvladao za mene zapreke svake vrste. Ima i drugih osoba, čija su imena zapisana u uvodu knjige, koje sada neću posebno istaknuti, što ne znači da sam im manje zahvalan. Međutim, posebno bih volio istaknuti dug koji imam, i koji imaju svi pisci o Stepincu, a samim time i svi hrvatski katolici budućih naraštaja – a to je dug prema monsinjoru Jurju Batelji. Biti postulador kauze blaženog Alojzija Stepinca nije lako. To je djelo ljubavi, ali i žrtve za istinu. Hvala Vam!

Cilj je moje knjige od početka bio jasan – istražiti, razumjeti i opisati istinu. U nekim drugim predmetima takvo bi opažanje bilo klišeji ili puka fraza, međutim ne i kada je u pitanju blaženi Alojzije Stepinac.

Odlučio sam prije nekoliko godina da ću pisati knjigu o Stepincu. Ali, uvijek je bio neki drugi zadatak koji se nametnuo kao važniji, hitniji, kao što je, primjerice, zarađivanje za kruh svagdašnji. Moji su me hrvatski

prijatelji u Engleskoj, Krsto Cviić i Branko Franolić, nagovarali, ali sam tek poslije njihove smrti počeo smišljati pravi plan. U tom trenutku nisam još ništa znao o situaciji s kanonizacijom. Stepinac je već bio proglašen blaženim, i to je bilo sve. Tada mi je netko govorio o riječima kardinala Amata sugerirajući da je drugo čudo već provjereno i da će kanonizacija uskoro uslijediti. Bio sam vrlo sretan, i kao vjernik i kao Stepinčev štovatelj. Kao autor sam bio malo manje sretan. Moram Vam priznati da sam kao osoba borbena temperamenta, koja je dugi niz godina radila za jednu veliku ženu iznimne snage, svoju knjigu vidio kao odgovor na laži i nepravedne napade na kardinala Stepinca.

Ističem, međutim, da je za mene kao povjesničara uvijek istina – dakle točnost i objektivnost – najvažnija. Nisam znao hoću li pronaći nešto neugodno o Stepincu. Svaki čovjek ima mane i slabosti. Ali sa Stepincem to nije problem – što ga više upoznaješ, više ga cijeniš.

U svakom slučaju, razumio sam da bi s kanonizacijom priroda moje knjige bila drugačija. Kanonizacija bi bila definitivna i konačan odgovor Crkve na napade i laži. Cilj bi knjige u takvoj situaciji bio više raspraviti o vremenu Stepinčeva života, a manje o starim optužbama o tome kako je nemoralni zločinac.

Ovo mirno razdoblje, međutim, nije dugo trajalo jer sam vrlo brzo saznao da je iznenada i bez presedana Sveti Otac prihvatio zahtjev Srpske pravoslavne Crkve da se kanonizacija Stepinca odgodi kako bi jedna mješovita komisija pravoslavnih i katoličkih stručnjaka istražila povijesna pitanja o njemu.

Nadam se da će želja Svetog Oca za boljim ekumenskim odnosima biti ispunjena. Sigurno je da je na ovome području netrpeljivost među narodima i vjerama još uvijek jaka. Gotovo svakodnevno možemo svjedočiti crnim legendama, bizarnim mitovima i glupim pretjerivanjima u nekim političkim govorima. Bolje razumijevanje povijesne stvarnosti kao korak prema oproštenju nešto je što svaki razuman čovjek mora poželjeti.

Ako netko misli da ima novih utemeljenih činjenica o Stepincu osobno, želim istaknuti da – nema. Zsigurno još ima tajnih i nedostupnih informacija o Stepinčevu slučaju, ali te informacije, bila one u Beogradu ili u Zagrebu, u državnim i privatnim (i partijskim) arhivima, mogu samo

rasvijetliti djela Stepinčevih progonitelja. Tko su bili ti koji su organizirali montirani proces? Tko su bili ti koji su kontrolirali Stepinčev život u zatvoru i u kućnom pritvoru? Možda i tko su ti koji su planirali njegovu smrt? Sve su to važna i neodgovorena pitanja, ali za drugu vrstu komisije.

Općenito, međutim, nema nedostatka informacija. Postoji samo trajni nedostatak želje čitati ih. Stepinčev život bio je predmet najdetaljnijih studija, i to upravo zbog zlonamjernih optužbi protiv njega – od montiranog procesa pa sve do danas. Za svoju knjigu sam, naravno, koristio dostupne materijale. Zahvaljujući radu postulatora, većina je materijala tijekom godina već izdana te dobro, čisto i profesionalno uređena.

Prije pada komunizma za povjesničare je bila drugačija situacija. Službena izdanja, kao, primjerice, knjiga *Suđenje Lisaku, Stepincu, Šaliću i družini*, navodno uređeni transkript procesa, iskrivljena je. Iz nje su isključeni Stepinčevi govori, govori njegovih odvjetnika, svjedočenja svjedoka za obranu, i što je posebice neugodno za tužitelja, svjedočenja optužbe, ali i neki Stepinčevi odgovori na postavljena mu pitanja. Slično je i s takozvanom knjigom *Tajni dokumenti – o odnosima Vatikana i ustaške NDH od 1952.*, a u vrijeme prekida diplomatskih odnosa nakon imenovanja Stepinca kardinalom. Iz tog razdoblja kao važna djela mogu istaknuti djelo *Stepinac mu je ime* Vinka Nikolića, biografiju fra Aleksa Benigara, brojne korisne zbirke dokumenata, kao i djelo Richarda Patteeja na engleskome jeziku te velečasnog Theodora Dragouna na francuskome jeziku. Na francuskome jeziku također ne smijemo zaboraviti knjigu patera Vladimira Horvata (napisanu pod pseudonimom M. Landercy) *Le Cardinal Stepinac - martyr des droits de l'homme*. Malo prije pada komunizma u Jugoslaviji izdana je ozbiljna, iako kritična knjiga o Stepincu autorice Stelle Alexander, *The Triple Myth*.

Također, ne smijemo zaboraviti 12 vatikanskih svezaka – *Actes et documents du saint siege pendant la seconde guerre mondiale*. Iznenađen sam da unatoč velikomu broju dokumenata izdanih u Rimu još uvijek možemo čuti da je tajni, i još uvijek zatvoren arhiv Vatikana, pun mračnih stvari o ulozi pape Pija XII., Stepinca i drugih. Bilo bi jako dobro da se arhiv nakon rada ove komisije otvori i bude dostupan istraživačima koji jedino mogu relevantno zaključiti temu o Stepincu. Međutim, ono što je svima jasno jest da je Papa, jednako kao i Stepinac, bio uvijek odlučan protiv svih nasilnih

prijelaza (takozvanih „prekrštavanja“) i da se protivio svakom progonu srpskih pravoslavaca. Stepinac je u tome svome stajalištu uvijek imao čvrstu potporu Pape i cijeloga Vatikana.

Od pada komunizma pa do danas, iako ima još problema glede dostupnosti nekih arhiva, situacija s izvorima o Stepincu, promijenjena je. Tako nam je, primjerice, dostupan sadržaj četiriju kutija koje je skupila UDBA pod naslovom „Dosje Stepinac“. Dostupan nam je i jedan od najvažnijih izvora o Stepincu, a to je *Dnevnik* velečasnog Josipa Vranekovića, župnika u Krašiću, vjernog prijatelja, diskretnog štovatelja i hrabrog Stepinčeva branitelja. Proučivši te izvore, možemo sasvim utemeljeno reći da je Stepinac na kraju suđenja opravdano rekao:

Ja kažem javno pred svom nazočnom publikom, makar se i smijala, pred diplomatskim zborom, ukoliko je prisutan, pred stranim novinarima – ako ja budem zaista osuđen, pred Bogom kažem da sam nevin osuđen, savjest mi je čista i budućnost će pokazati da sam bio u pravu.

U mojoj knjizi ima puno dokaza o Stepinčevu stajalištu prema vladama i njihovim ideologijama. Ono što vidimo jest pošten, razuman čovjeka, koji živi u uvjetima koje ne može kontrolirati. Vidimo čovjeka koji ima jak osjećaj moralne dužnosti. Ponajviše, vidimo u svakom trenutku lojalnog, hrabrog, domoljubnog, hrvatskog katoličkog kršćanina.

Stepinac nije komplicirana osoba. Njegova mišljenja nisu jako rafinirana. On je iskren, neposredan kao rođeni seljak, ali dobro obrazovan seljak. On je, naravno, skroman ali svjestan dostojanstva svoje duhovne uloge. On je nervozan, ali bez straha u krizi. Je li imao slabosti? Mislim da je imao jednu, iako se s time možda mnogi ne bi složili. Vjerujem da je ponekad imao previše povjerenja, posebice prema drugim Hrvatima. On je, primjerice, mislio da je Pavelić bio iskren katolik. Nadbiskup ga je pitao, što saznajemo iz Vranekovićeve dnevnika, je li odgovoran za atentat na kralja Aleksandra. Pavelić, koji je u srcu uvijek bio terorist, lagao je. Međutim, ako je ovo Stepinčevo povjerenje bilo pogrešno – mislim politički – pogreška je to jednoga sveca, ako to tako mogu reći, koji nije samo čitao već je i djelovao prema Poslanici Korinćanima (poglavlje 13.), koji „sve ispričava, sve vjeruje, svemu se nada, sve podnosi“.

U ovoj knjizi na 30 stranica možete čitati o Stepinčevu angažmanu u pomaganju ustaškim i njemačkim žrtvama. To je tek kratak opis stvarnih

dogadanja i stvarnoga trenutka. Tek kratak opis stvarnosti. Primjerice, godine 1946. Kaptol je poslao sudu materijale (koji je sada u UDBA-inom *Dosjeu Stepinac*) s više od 200 stranica imena Židova i Srba za koje je Stepinac intervenirao.

Možda najveći primjer Stepinčeve intervencije – i uopće najuspješniji – bio je onaj za djecu partizana, većinom Srba, poslije bitke na Kozari 1942. S Karitasom i s časnim sestrama, uz pomoć brojnih hrvatskih katoličkih obitelji, Stepinac je spasio oko 7 000 djece. Komunisti su za to znali za vrijeme suđenja Stepincu. Ali sve je bilo, kao i sve ostalo o Stepinčevim dobrotvornim akcijama tijekom rata, zatajeno, zataškano, skriveno.

Zanimljivo je da u montiranom procesu tužitelj nije govorio o Židovima, ali jest, i to gotovo ekskluzivno, o Srbima. Nije to beznačajno. Svi su znali o dobrim odnosima Stepinca sa židovskom zajednicom i, posebno, s glavnim zagrebačkim rabinom, Miroslavom Šalomom Freiburgerom. Stepinac je opetovano intervenirao za progonjene Židove, i na kraju, za samog Freiburgera. Nadbiskup je ponudio, kao što znamo iz knjige Esther Gitman, uzeti rabina i njegovu obitelj pod svoju zaštitu u Dvoru. Freiburger se, međutim, odlučio za deportaciju u Auschwitz zajedno s drugim Židovima.

Jasno je da je jedan od ciljeva Stepinčeva suđenja u rujnu i listopadu 1946. bio smiriti srpske osjećaje vezane uz montirani proces i smaknuće Draže Mihailovića u ljeto te godine. Isticanje umiješanosti katoličkog klera u zločine protiv Srba imalo je još jednu korist. Komunisti u Beogradu znali su da je većina stanovništva Jugoslavije bila izrazito kršćanska. Kao što je rekao Stepinac za vrijeme procesa, pravoslavci bi bili jednako povrijeđeni kao i on huljenjem protiv Blažene Djevice Marije, a koje se našlo u novim službenim školskim knjigama. Naravno, kada bi Partija uspjela podgrijati mržnju između vjerskih zajednica, tada bi bilo moguće spriječiti solidarnost vjernika protiv njihove komunističke ideologije.

Nažalost, usprkos svim dokazima da su Stepinac i Biskupska konferencija, uz potporu Svete Stolice, bili protiv „prekrštavanja“ Srba – otrov o njihovoj ulozi postaje „dogmom“ bivše Jugoslavije.

O drugoj optužbi – da Stepinac nije javno kritizirao progon žrtava ustaša – mogu samo reći da je apsurdna. Dostupne su nam Stepinčeve propovijedi. Stepinac u njima ne govori kao neki današnji političar koji

sjedi sigurno zavaljen u nekom udobnom uredu u Washingtonu i koji denuncira zlodjela nekog udaljenog diktatora. Propovijedi su to i govori jednog nadbiskupa u ratnim okolnostima, u okolnostima krvavog kaosa i velike opasnosti – opasnosti ne samo za njega nego za sve ljude. Iako neki stručnjaci kritiziraju stil i fraze ovih govora, znamo da za ondašnje ljude njihovo značenje i cilj nisu bili isti kao danas.

Gotovo svi ljudi u Zagrebu znali su za to. Čak su partizani u šumi „kopirali“ i čitali Stepinčeve propovijedi pune osuda rasizma, progona Židova, stradanja nevinih ljudi, uzimanja i ubijanja zarobljenika i sl. No, njegove javne akcije bile su ograničene. Bio je nadbiskup i kao takav odgovoran za katolike ili pak one koji su s katolikom/katolkinjom bili u braku. Međutim, isto je tako neslužbeno i uporno intervenirao za sve ljude bez obzira na njihovu vjeroispovijest. Konačno, mogu zaključiti da danas postoje dva temeljna problema istine o Stepincu.

Prvi je da ima još ljudi koji ne znaju sve relevantne činjenice jer ih nije bilo moguće saznati zbog komunističke propagande. Sam je Stepinac zvao komunizam *mendacium incarnatum*, tj. utjelovljena laž. U rasvjetljavanju ovoga problema postoji rješenje. U tome može pomoći i moja knjiga.

Drugi je problem da istina nije ugodna, da je stara laž ugodnija i politički korisnija.

Za to, nažalost, nemam rješenja, vjerojatno ga nema ni itko drugi. Ali, tako je to u životu – uvijek postoji neki problem koji je nerješiv.